

Лазаренко С.В.

Дидактичний потенціал гіпертексту та кібертексту в процесі мовної підготовки фахівців

Лазаренко Світлана В'ячеславівна, кандидат філологічних наук, доцент
завідувач кафедри загальних дисциплін та мовної підготовки іноземних громадян

ДЗ “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса, Україна

Анотація. Стаття присвячена висвітленню дидактичного потенціалу гіпертексту та кібертексту в процесі мовної підготовки фахівців. Запропоновані власні дефініції понять “гіпертекст” і “кібертекст”, схарактеризовані їхні основні ознаки, розкритий дидактичний потенціал.

Ключові слова: гіпертекст, кібертекст, дидактичний потенціал, мовна підготовка

Вступ. Система вищої освіти сьогодні зазнає суттєвих змін, що зумовлені такими світовими процесами, як: глобалізація, надмірна інформатизація, комп'ютеризація. Все це позначається на організації навчання взагалі та на організації мовної підготовки фахівців зокрема. Насамперед мова йде про використання під час навчання нових інформаційно-комунікативних технологій – комплексу процедур, що реалізують функції збору, отримання, накопичення, збереження, обробки, аналізу та передачі інформації в організованій структурі, з можливим використанням засобів обчислювальної техніки. Активне впровадження інформаційно-комунікативних технологій у процес мовної підготовки фахівців спрямоване на підвищення рівня та якості навчання.

Аналіз останніх досліджень. Проблема впровадження сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій в процес навчання загалом і в процес мовної підготовки майбутніх фахівців зокрема є досить актуальною. У цій сфері виокремлюємо такі напрями наукового пошуку: вивчення проблем використання комп'ютерних технологій в навчальному процесі (Б.С. Герушинський, Б.О. Глінський, Т.А. Лавіна, М.П. Лапчик тощо); вивчення психолого-педагогічних аспектів інформатизації освіти (Н.В. Апатова, В.О. Болотов, Ю.С. Брановський, Н.І. Пак тощо); вивчення особливостей використання в навчальному процесі засобів мас-медіа (М.Д. Горячева, Ю.І. Егоров, С.Н. Медведев тощо); вивчення використання гіпертексту в процесі викладання окремих навчальних дисциплін (А.К. Джалалуддіна, Н.І. Пак, Б. Хаан тощо). Незважаючи на чималу кількість наукових розвідок щодо вивчення різноманітних аспектів використання в навчальному процесі інформаційно-комунікативних технологій і їхню беззаперечну цінність для розвитку педагогічної науки, слід відзначити певні лакуни в цій сфері. Зокрема, мусимо констатувати відсутність цілісної концепції гіпертексту та кібертексту та їх однозначних дефініцій, недостатність висвітлення їхнього дидактичного потенціалу в процесі мовної підготовки фахівців. Усе це зумовлює актуальність дослідження.

Мета дослідження – розкрити сутність понять “гіпертекст” і “кібертекст”, схарактеризувати їхні основні ознаки, розкрити їхній дидактичний потенціал, що свідчить про необхідність використання їх у процесі мовної підготовки майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепцію гіпертексту, основу якої становила нелінійність останнього, висунув В. Буш в 1945 році в праці “As we may thing”. Термін же “hypertext” увів Т. Нельсон у

1965 році як дефініцію документів, що мають нелінійну структуру, на противагу лінійній структурі традиційних книг, фільмів і мовленню. Одним з перших на можливість існування нелінійних письмових текстів указав Ж. Деррида. На його думку, суперечність між формою мислення та формою письма, що досягла в ХХ столітті свого апогею, зумовила руйнацію лінійної моделі в межах філософії, науки та літератури. Незважаючи на чисельність досліджень гіпертексту, а також на широке використання гіпертекстових технологій, мусимо констатувати відсутність цілісної лінгвістичної концепції гіпертексту та його однозначної дефініції. Зокрема, гіпертекст кваліфікують, як: метод організації документів у єдине ціле на підставі тотожності ідей, висновків, однакового розташування частин тощо в мережу; нелінійні взаємопов'язані тексти, послідовність сприйняття яких реципієнт обирає самостійно; механізм, за допомогою якого організовано нелінійні тексти; розгалужену (поділену) на частини документацію; супрадискурс, тобто сукупність взаємопов'язаних текстів, які створює в певний час на певну тему низка авторів і які містять рекурентні постановки проблем і шляхи їхнього розв'язання, оцінки, аргументації тощо; особливий універсальний інтерфейс, що характеризується високим ступенем інтерактивності. Немає одностайності й у виокремленні основних ознак гіпертексту. Так, М. Візель до гіпертекстових ознак зараховує дисперсність структури (інформацію представлено у вигляді невеликих блоків-гнізд і “увійти” в цю структуру можна з будь-якого боку); нелінійність (читач сам обирає шлях читання і створює власний текст); різноманітність і мультимедійність, тобто використання всіх засобів впливу на читача – літературних, видавничих (шрифти, ілюстрації), комп'ютерних (звук, анімація, посилання на нехудожні матеріали) [2]. Ю. Хартунг і Є. Брейдо виокремлюють такі ознаки гіпертексту: можливість існування в комп'ютерному вигляді; нелінійність; множинність віртуальних структур; незавершеність; візуалізація інформації [8, с. 67]. О. Селіванова серед ознак гіпертексту називає “когезійну закритість як відносну тематичну закінченість, відсутність зв'язків з іншими блоками гіпертексту, неієрархічність як відсутність у ньому головних і допоміжних інформаційних блоків, іманентність як здатність засвоювати нові види інформації, відкритість як можливість додавання нових інформаційних блоків, мультилінійність як ступеневе розгортання (заголовки – заголовки з анотацією – частина тексту – повний текст), неоднорідність як наявність різних типів у вузлах графа (текстів, малюнків, схем, таблиць, відеороликів тощо)” [7, с. 86]. Зважаючи на окреслені вище риси гіпертексту та осно-

вні підходи до його тлумачення, до основних ознак гіпертексту зараховуємо: нелінійність організації (наявність зв'язків між текстами як у межах одного газетного номера, так і в межах цілого газетного видання); вертикальну й горизонтальну зв'язність між текстами та їхніми компонентами; різноманітність формальних і структурних зв'язків у межах газетного гіпертексту; авторську непередбачуваність установалення зв'язків між компонентами та відкритість для постійного поповнення (можливість реципієнта самостійно встановлювати зв'язки між текстами й вводити їх до складу гіпертексту, збільшуючи обсяг останнього); можливість мати комп'ютерний формат. З огляду на все зазначене вище, кваліфікуємо гіпертекст як нелінійно організовану, відкритую для поповнення сукупність семантично (тема, ідея, модальність тощо) і / або структурно (композиція, особливості синтаксичної організації тощо) взаємопов'язаних текстів, що перебувають у різноманітних взаємовідносинах, які реципієнт встановлює самостійно і в довільно обраній послідовності.

Разом з поняттям "гіпертекст" активно функціонує поняття "кібертекст". Якщо гіпертекст – це текстове утворення, основною характеристикою якого є нелінійність структури, то кібертекст – це текстове утворення лінійної структури, що поєднує в собі декілька текстів (ідея кібертексту – це ідея інтертекстуальності). Пропонуємо розмежовувати гіпертекст і кібертекст за такими параметрами: 1) лінійність – нелінійність структури; 2) ієрархічність – неієрархічність структури; 3) авторська передбачуваність – непередбачуваність текстової взаємодії; 4) автосемантика – синсемантика компонентів. Розглянемо кожен з названих параметрів відносно гіпертексту та кібертексту. Гіпертекст передбачає нелінійну структуру інформації, можливість сприймати її у довільно обраній послідовності. Натомість як кібертекст таку можливість не надає: кібертекст має лінійну структуру, послідовний виклад інформації. Автосемантика – синсемантика компонентів. Гіпертекст передбачає відносну самостійність (синсемантику) компонентів: кожен з компонентів гіпертексту характеризується цілісністю та інформаційною завершеністю. Тоді як у кібертексті синсемантичним є лише текст-реципієнт (текст, що вбирає в себе елементи інших текстів), елементи у його складі є автосемантичними. Ієрархічність – неієрархічність структури. Цей параметр пов'язаний з попереднім і зумовлений ним. Автосемантичність кібертекстових елементів зумовлює їхню підпорядкованість загальній семантиці тексту-реципієнта, а отже, ієрархічність структури останнього. Натомість як синсемантика компонентів гіпертексту надає їм рівнозначності й позбавляє гіпертекстову структуру ієрархічності. Авторська передбачуваність – непередбачуваність текстової взаємодії. Гіпертекст характеризується авторською непередбачуваністю встановлення зв'язків між компонентами й надає реципієнтові змогу самому встановлювати зв'язки між текстами та вводити їх у гіпертекст. Кібертекст же характеризується тим, що автор свідомо вводить до свого твору елементи інших творів, а отже, чітко окреслює коло текстів, з якими його твір вступає у взаємодію. До окреслених параметрів розрізнення гіпертексту й кібертексту додамо й такий параметр, як обсяг компо-

нентів, що вступають у взаємозв'язки. Так, гіпертекст передбачає зв'язність тексту з цілим текстом, кібертекст – зв'язність тексту з окремими фрагментами, цитатами, ремінісценціями. Зважаючи на все зазначене вище, визначимо кібертекст як текст, що утворюють елементи інших текстів, які підпорядковані його загальній семантиці, перебувають з нею у відносинах уточнення, конкретизації, деталізації, послідовності сприйняття яких задає автор.

Названі вище ознаки гіпертексту та кібертексту обумовлюють їхній дидактичний потенціал, роблять їх ефективними інформаційно-комунікативними технологіями освіти взагалі та мовної підготовки зокрема. Досліджуючи особливості гіпертексту, вчені говорять про його ідентичність людській свідомості та висловлюють думку, що всупереч звичайному лінійному тексту гіпертекст, що містить мережу вузлів (фрагментів, модулів, фреймів) та задані на них асоціативні зв'язки, породжує трьохмірний інформаційний простір, що створює інформаційне середовище, адекватне глибинній структурі обробки ідей мозком людини [3]. Те саме можна сказати й про кібертекст, що має схожу структуру. Процес мислення не породжує ідеї у суворій послідовності, він відбувається одразу на кількох "фронтах", ідеї розвиваються одночасно на різних рівнях і з різних позицій, залежать одна від другої, доповнюють одна другу. Це зумовлює необхідність зовнішньої фіксації складних і переплєтених ліній мисленнєвого процесу. Однією з форм такої фіксації є гіпертекст і кібертекст.

Дидактичний потенціал гіпертексту та кібертексту вбачаємо також у тому, що їх застосування в процесі навчання сприяє розвитку мотивів, інтересів, самостійності, пізнавальної активності студентів. Завдяки нелінійній структурі, багатоаспектності компонентів та різноманітності зв'язків між ними процес отримання та засвоєння інформації стає необмеженим у просторі та часі, перетворюється на безкінечну пізнавальну подорож [6, с. 11]. Крім того, студенти часто не приймають логіку викладу матеріалу викладача, а обирають власний шлях засвоєння інформації. Гіпертекст і кібертекст надають їм таку можливість: студенти можуть самостійно визначити, з якими елементами теми вони хочуть ознайомитись, обрати послідовність ознайомлення, а все це сприяє розвитку самостійного мислення, забезпечує свідоме навчання. Багатоаспектність компонентів гіпертексту та кібертексту та довільність ознайомлення з ними сприяє також індивідуалізації навчального процесу. Адже студент самостійно обирає елементи матеріалу, з якими він хоче познайомитися в межах даної проблеми, з огляду на коло власних інтересів, на рівень власних можливостей, він самостійно визначає, чи достатньо він зрозумів матеріал, чи може він перейти до опанування нового матеріалу, чи варто повернутися до попереднього.

Досліджуючи педагогічні умови використання гіпертекстової технології у процесі навчання студентів, Л.Ю. Беленова відзначає, що ця технологія є ефективною та результативною, оскільки сприяє реалізації особистісно-орієнтованого, індивідуального, діяльнісного, професійно-спрямованого та системного підходів до навчання. Це є релевантним і для кібертексту. "Особистісно-орієнтований підхід забезпечує ство-

рення максимально благоприємних умов для розвитку та саморозвитку особистості студента, виявлення його індивідуальних здібностей, активне використання їх у навчальній діяльності. Особливість індивідуального підходу полягає в постійному урахуванні індивідуальних особливостей кожного: типу й характеру інтелекту, рівня розвитку, вибірковості до змісту, виду та форми навчального матеріалу, мотивації, здібності до самостійної роботи. Специфіка діяльнісного підходу полягає в орієнтації на допомогу студентів в становленні його як суб'єкта своєї життєдіяльності, при цьому він сам активно бере участь в процесі навчання. Професійно-спрямований підхід реалізовано поєднанням гуманітарної та предметно-професійної діяльності, що сприяє накопиченню професійного досвіду та забезпечує готовність студента до самостійної професійної діяльності. Системний підхід в педагогічному процесі передбачає використання спеціальних понять і методів, дотримання певних умов для самореалізації та самовираження особистості студента, викладача, що сприяє ї творчому самовираженню та особистісному зростанню” [1, с. 57].

Слід також пам'ятати й про можливі негативні наслідки використання гіпертексту та кібертексту в навчальному процесі. Слушним вважаємо зауваження О.С. Мілославова про те, що непродумане застосування цих двох типів текстів містить небезпеку втрати цілісності знань, може призвести до їх фрагментарності [5, с. 107]. Безсумнівно, використання таких потужних інформаційно-комунікативних технологій, як гіпертекст і кібертекст, має бути коректним, виправданим і доцільним. Неможна переоцінювати їхні можливості. Передача інформації – це ще не гарантія передачі в повному обсязі знань, культури, тому сучасні інформаційно-комунікативні технології є лише допоміжними засобами навчання, хоча й досить ефективними та продуктивними [4, с. 39].

Високий рівень самостійності студентів під час використання гіпертексту та кібертексту ставить питання про роль викладача в цьому процесі. На нашу думку, її можна звести до таких аспектів: визначення цілі й завдань гіпертексту або кібертексту технології з огляду на обраний аспект та етап навчання, на можливість структуризації матеріалу; обробка текстового матеріалу для окреслення необхідного тезаурусу, виокремлення головних і другорядних компонентів; встановлення зв'язків між усіма можливими компо-

нентами матеріалу; визначення стратегічної послідовності репрезентації матеріалу, виокремлення ключових понять, що ляжуть в основу концептуальної картини; аналіз характеру семантичних і лексико-граматичних посилянь; побудова “навігації” по гіпертексту чи кібертексту, тобто шляхів переходу від основного матеріалу до допоміжного; встановлення можливостей та способів включення до гіпертексту чи кібертексту матеріалу, спрямованого на формування та розвиток практичних умінь і навичок, контроль рівня їх сформованості; з'ясування можливості та доцільності використання сучасних засобів мультимедіа та пошук шляхів їх впровадження. При цьому слід наголосити, що головним орієнтиром у процесі створення гіпертексту та кібертексту для використання під час мовної підготовки фахівців мають бути комунікативні потреби студентів, завдання аспектів навчання та рівень сформованості початкових мовних і мовленнєвих умінь і навичок.

Висновки. Гіпертекст – це нелінійно організована, відкрита для поповнення сукупність семантично (тема, ідея, модальність тощо) і / або структурно (композиція, особливості синтаксичної організації тощо) взаємопов'язаних текстів, що перебувають у різноманітних взаємовідносинах, які реципієнт встановлює самостійно і в довільно обраній послідовності. Кібертекст – це текст, що утворюють елементи інших текстів, які підпорядковані його загальній семантиці, перебувають з нею у відносинах уточнення, конкретизації, деталізації, послідовність сприйняття яких задає автор. Гіпертекст і кібертекст є одними з найефективніших і найпродуктивніших сучасних інформаційно-комунікативних технологій у процесі мовної підготовки фахівців, спрямовані на підвищення рівня та якості навчання. Їхній дидактичний потенціал полягає в тому, що за умов правильної, доцільної, виправданої організації вони сприяють реалізації особистісно-орієнтованого, індивідуального, діяльнісного, професійно-спрямованого та системного підходів до навчання. Проте ці технології, як і інші типи сучасних інформаційно-комунікативних технологій, є лише допоміжними засобами навчання. Провідна ж роль належить викладачеві, який повинен визначити доцільність і можливість використання цих технологій в навчальному процесі, розробити та запровадити їх в останній.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Беленова Л.Ю. Педагогические условия применения гипертекстовой технологии как средства обучения студентов: дис... канд.пед.наук: 13.00.01/ Людмила Юрьевна Беленова. – Самара, 2008. – 188 с.
Belenova L.Yu. Pedagogical conditions of application of hypertext technology as tutorials of students : dis... kand.ped.nauk: 13.00.01/ Lyudmila Yurevna Belenova. – Samara, 2008. – 188 s.
2. Визель. М. Поздние романы Итало Кальвино как образцы гипертекста [Е-ресурс].
Vizel M. Late novels of Italo Calvino as hypertext samples. On-line. Available at: <http://www.litera.ru/slova/viesel/viesel.htm>.
3. Епштейн В.Л. Введение в гипертекст и гипертекстовые системы [Е-ресурс].
Eptshayn V.L. Introduction to the hypertext and hypertext systems. On-line. Available at: <http://www.ipu.rssi.ru/publ/epstn.htm>
4. Купер И.Р. Гипертекст как способ коммуникации / И.Р. Купер // Социологический журнал. – № 1-2. – 2000. – С. 36–57.
Kuper I.R. Hypertext as way of communication / I.R. Kuper // Sotsiologicheskij zhurnal. – № 1-2. – 2000. – S. 36–57.
5. Милославов А.С. В. Розанов и «новые софисты»: разговор с эксцентриком о компьютерных технологиях в образовании / А.С. Милославов // Научно-технический вестник СПбГУ ИТМО. – Вып. 12. Проблемы гуманитарного и экономического образования в техническом вузе./ Под ред. О.В. Кузьминой, В. И. Подлесных. – СПб., СПбГУ ИТМО. – 2004. – С. 107-114.
Miloslavov A.S. V. Rozanov and "new sophists": conversation with the clown about computer technologies in education / A.S. Miloslavov // Nauchno-tehnicheskij vestnik SPbGU ITMO. – Vyip. 12. Problemyi gumanitarnogo i ekonomicheskogo obrazovaniya v tehnichestkom vuze./ ed. O.V. Kuzminoy, V.I. Podlesnyih. – SPb., SPbGU ITMO. – 2004. – S. 107-114.

6. Рязенцева Т.И. Гипертекст и электронная коммуникация / Татьяна Игоревна Рязенцева. – М.: Изд. ЛКИ, 2010. – 256 с.
Ryazentseva T.I. Hypertext and electronic communication / Tatyana Igorevna Ryazentseva. – M.: Izd. LKI, 2010. – 256 s.
7. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Селіванова. – Полтава: Довкілля-К., 2006. – 716 с.
Selvanova O. Modern linguistics: terminological encyclopedia / Olena Selivanova. – Poltava: Dovkillya-K., 2006. – 716 s.
8. Хартунг Ю.Е. Гипертекст как объект лингвистического анализа / Ю. Хартунг, Е. Брейдо // Вестник Моск. ун-та. – Сер. 9. Филология. – 1996. – № 3. – С. 61–77.
Hartung Yu.E. Hypertext as object of the linguistic analysis / Yu. Hartung, E. Breydo // Vestnik Mosk. un-ta. – Ser. 9. Filologiya. – 1996. – № 3. – S. 61–77.

Lazarenko S.V. Didactic potential of the hypertext and cybertext in the course of language training of specialists

Abstract. The article is devoted illumination of didactics potential of hypertext and kibertext in the process of linguistic preparation of specialists. Own definitions of concepts «hypertext» and «kibertext» are offered , the basic signs of hypertext and kibertext are described, the didactic potential of hypertext and kibertext is exposed.

Keywords: *hypertext, kibertext, didactic potential, linguistic preparation*

Лазаренко С.В. Дидактический потенциал гипертекста и кибертекста в процессе языковой подготовки специалистов

Аннотация. Статья посвящена раскрытию дидактического потенциала гипертекста и кибертекста в процессе языковой подготовки специалистов. Предложены собственные определения понятий «гипертекст» и «кибертекст», описаны их основные признаки, раскрыт дидактический потенциал.

Ключевые слова: *гипертекст, кибертекст, дидактический потенциал, языковая подготовка*